

چرتکه

درس‌هایی از مصدق برای اقتصاد تحریم شده

بخش اقتصاد– زمستان ۱۳۳۰ می‌توانست به یک مبدأ تاریخی در اقتصاد ایران تبدیل شود. شاید زمانی که مصدق، نخست‌وزیری که دست انگلیس را از منابع نفتی ایران کوتاه کرده بود، اوراق قرضه را به مردم معرفی می‌کرد، گمان نمی‌کرد تأمین مالی ۲۰۰ میلیون تومانی دولت توسط این اوراق در مراحل اولیه شکست بخورد. با این حال اکنون دولت با موانع ۷۰ سال پیش مواجه نیست و می‌تواند از ابزارهای مالی به‌عنوان راهی برای مقابله با تحریم استفاده کند.

فت همواره نقش قابل توجهی در اقتصاد ایران داشته است. دوره اکتشاف، دوره مدیریت آن توسط کشورهای خارجی، ملی شدن صنعت نفت و در سال‌های اخیر نیز تحریم‌های نفتی بخش قابل توجهی از تغییرات اقتصادی کشور را رقم زده‌اند. دولت‌های بسیاری با افزایش قیمت نفت و به‌دنبال آن، افزایش درآمدهای نفتی، مخارج خود را افزایش دادند و دولت‌ها بسیاری نیز ناچار به اتخاذ سیاست‌های انقباضی در دوره‌های کاهش قیمت جهانی نفت شدند. حتی حساب ذخیره ارزی و بعد از آن، صندوق توسعه ملی نیز نتوانسته است در طول زمان، دست دولت را استفاده از درآمدهای نفتی برای هزینه‌کرد در امور جاری کوتاه کند.

بنابراین، نفت شاید سر سفره ایرانی‌ها نباشد، اما همیشه بر معیشت خانوار ایرانی سایه انداخته است. در سال‌های اخیر نیز تحرمی‌هایی که بعد از خروج آمریکا از برجام بر مبادلات خارجی کشور اعمال شد، موجب شدند صادرات نفت ایران که در روزهای اوج به بیش از دو میلیون بشکه در روز می‌رسید تا چند صد هزار بشکه در روز کاهش یابد.

کاهش صادرات نفت موجب شده دولت با چالش درآمدهای حاصل از فروش آن مواجه شود. چالشی که تاریخ اقتصادی ایران در هر دوره، با شیوه‌ای متفاوت با آن برخورد کرده است. با این حال، کارشناسان تاریخ و همچنین اقتصاددان‌ها، دوره ۲۷ ماهه دولت مصدق را از نظر مواجهه با به حداقل رسیدن درآمدهای حاصل از فروش نفت، دوره‌ای متفاوت می‌دانند.

در واقع، شیوه مدیریت اقتصادی دولت مصدق می‌تواند در دوره‌هایی که دولت‌ها با کاهش درآمد نفتی مواجه می‌شوند، الهام‌بخش باشد. به همین دلیل، بررسی شیوه‌های به‌کار گرفته شده در آن دوره در تبیین مسیر مناسبی برای مدیریت اقتصادی این روزها تأثیرگذار خواهد بود. سال‌های کشمکش برای ملی شدن صنعت نفت، تنها دوره اقتصاد بدون نفت در تاریخ پس از اکتشاف نفت در ایران بود. بیرون راندن انگلیس از صنعت نفت ایران موجب شد این کشور از صادرات نفت ایران جلوگیری کند و درآمدهای نفتی ایران قطع شود.

در دوران نخست‌وزیر مصدق، تحریم‌های خارجی موجب تدوین بودجه منهای نفت شد. مهم‌ترین دلیل موفقیت نسبی این بودجه، سرمایه اجتماعی بود که بر پایه اعتماد بین ملت و دولت توانست اهداف مورد نظر در بودجه‌ای که یکی از منابع اصلی خود یعنی نفت را از دست داده بود، محقق سازد.

پس از اینکه انگلسمان منافع خود از صنعت نفت ایران را به‌دلیل ملی شدن آن از دست داد و جلوی صادرات نفت ایران را گرفت، استقراض خارجی به‌عنوان یکی از راه‌حل‌های پیش روی ایران مطرح شد. در آن زمان دولت قصد داشت با دریافت وام ۲۵ میلیون دلاری از بانک صادرات و واردات آمریکا، بخشی از درآمدهای حاصل از فروش نفت را جایگزین کند.

با این حال آمریکا، از پرداخت وام به ایران خودداری و یک شرط تعیین کرد: پرداخت وام پس از حل چالش نفت ایران و انگلستان. دولت ایران حتی مساله بدهی‌های باقی‌مانده شوروی از جنگ جهانی دوم را مطرح کرد، اما شوروی نیز از پرداخت این بدهی خودداری کرد.

دولت مصدق پس از ناکامی در تأمین منابع درآمدی خود از محل استقراض خارجی و بازپس‌گیر بدهی‌های خارجی، استفاده از ظرفیت‌های داخلی را مورد توجه قرار داد. کاهش هزینه‌های دولت و اصلاح نظام مالیاتی یکی از این روش‌ها بود که براساس آن هزینه دولت از یک میلیارد و ۱۲۰ میلیون تومان در سال ۱۳۲۲ به ۹۷۰ میلیون تومان در سال ۱۳۳۰ کاهش یافت.

افزایش درآمد از سایر منابع درآمدی در کنار کاهش هزینه‌های دولتی، دیگری سیاست دولت مصدق برای جبران درآمدهای حاصل از فروش نفت بود. بر این اساس، کالاهای که به‌صورت انحصاری توسط دولت تولید و عرضه می‌شدند، افزایش قیمت پیدا کردند. کالاهای ضروری از جمله قند، چای و شکر افزایش قیمت یافت و با وجود تأثیر بر مصرف خانوار، توانستند بخشی از درآمد نفتی قطع شده را جبران کنند.

کاهش درآمد ارزی به‌دنبال کاهش صادرات نفت، موجب تهدید ذخایر ارزی کشور شده بود. به‌همین دلیل، سیاست‌های ارزی در این دوره مورد بازنگری قرار گرفت. بر این اساس، تخصیص ارز فقط برای کالاهای ضروری انجام می‌شد و هر دو گروه کالاهای وارداتی و صادراتی، طبقه‌بندی شدند و تخصیص ارز بر این اساس انجام شد. در واردات کالاهای دو طبقه‌بندی ضروری و تجملی مبنای تخصیص ارز بود و در صادرات، کالاهایی که قابلیت فروش بیشتری داشتند، مورد توجه قرار گرفت.

استفاده از معاملات پایاپای در تجارت خارجی، راه‌حل دیگری بود که موجب شد از ذخایر ارزی، استفاده کمتری شود. سیاست جایگزینی واردات به‌ویژه در محصولات کشاورزی علاوه بر حفظ ذخایر ارزی کشور، موجب بهبود نرخ پرداخت و همچنین کاهش کسری بودجه دولت بدون نفت شد.

دیگر روش دولت مصدق در زمینه تأمین منابع مالی دولت، انتشار اوراق قرضه بود. در ابتدای زمستان ۱۳۳۰ این اوراق قرضه دولتی در بانک‌ها قابل دسترس بودند و برنامه‌ریزی شده بود تا ۲۰۰ میلیون تومان از کسری بودجه دولت از محل این اوراق تأمین شود. تصمیم بر این بود که این اوراق در چهار مرحله واگذار شود، اما موانع سیاسی یکی از دلایل اصلی شکست آن بود. به‌طوری که انتشار اوراق تنها در یک مرحله انجام شد. با این حال، به‌نظر می‌رسد در حل حاضر با توجه به گسترش ابزارهای مالی و تعمیق بازار سرمایه، دولت امکان بهره‌مندی از انتشار اوراق برای تأمین منابع مالی خود، پوشش هزینه‌ها و جبران بخشی از کسری بودجه را دارد. علاوه بر این، مزیت تأمین مالی در این روش، حداقل‌سازی آثار تورمی در مقایسه با روش‌هایی مانند استقراض از بانک مرکزی است.

{اقتصاد}

نقشه بانک مرکزی برای کاهش تورم چیست

بخش اقتصاد– مدیریت نقدینگی و اجرای سیاست‌های ضدتورمی از جمله مسایل مهمی است که اقتصاددانان و متولیان بخش پولی و مالی کشور بر آن تأکید دارند؛ بر این اساس بانک مرکزی به عنوان متولی این حوزه با ترسیم برنامه‌هایی، گام نخست خود را در سه جهت از ۲ هفته گذشته آغاز کرده است که شامل افزایش نرخ سود اوراق بدهی، سود گواهی سپرده بلندمدت و سپرده‌های بانک‌ها نزد این بانک است.

بازارهای دارایی به دلیل افزایش نقدینگی و مهم‌تر از آن، داغ شدن پول (سرعت گرفتن گردش پول) در وضعیت هشدارآمیزی قرار دارد؛ تا جایی که بسیاری از کارشناسان نسبت به تعلل بانک مرکزی در اجرای سیاست‌های انقباضی اظهار تعجب و نارضایتی می‌کردند. زیرا در شرایطی که اقتصاد با انتظارات تورمی و افزایش گردش پول مواجه می‌شود، این بانک مرکزی است که وارد میدان عمل شده و با اقدامات ثبات‌ساز خود اقتصاد را بر محور تعادل برمی‌گرداند.

در حال حاضر یکی از معلول‌های رشد نقدینگی و سرعت‌گیری گردش پول در بازارهای همچون ارز و مسکن است. از همین رو، اقتصاددانان انتظار داشتند بانک مرکزی با اجرای سیاست‌های انقباضی به جمع‌آوری نقدینگی بی‌قرار گام بردارد. اما برعکس شاهد نرخ بهره منفی ۱۵ درصد و کاهش اوراق بدهی به‌جای افزایش آنها بودیم.

از همین رو، سرمایه برای مقصد گزیدن در جایی پرسودتر به بازارهایی

همچون مسکن و ارز رفته است. آمارها نشان می‌دهد اگر کسی در سال ۱۳۹۶ سپرده ریالی معادل ۶۰ دلار در بانک قرار می‌داد، در حال حاضر به ۱۹ دلار کاهش یافته بود. این روند سبب شده که رشد حجم پول نسبت به شبه‌پول به‌شدت افزایش یابد؛ به بیان دیگر، شبه پول در بانک‌ها که معادل همان سپرده‌های بلندمدت است، در حال تبدیل به سپرده‌های کوتاه‌مدت است و این به معنی گردش نقدینگی از بانک‌ها در میان دیگر بازارهای دارایی و بیشتر بازار سهام است.

این مسأله در درجه نخست موجب جهش بسیار بلند قیمت سهام و به دنبال آن سرریزی به دیگر بازارها خواهد شد که تورم در بازارهای کالایی را نیز به دنبال خواهد داشت؛ موضوعی که در نامه ۲۵ اقتصاددان نسبت به آن هشدار داده شد.

از همین رو، رئیس کل بانک مرکزی ورود این بانک برای ایجاد تعادل پولی در اقتصاد را از سیاست‌های مهم خود اعلام کرده است.

به گفته همتی آنچه که قرار است در آینده در دستور کار قرار گیرد، هدف‌گذاری و کنترل تورم از طریق کنترل سود کوتاه‌مدت و کنترل نقدینگی با تمرکز بر عملیات بازار باز و نیز کنترل پایه پولی از طریق ضابطه‌مند کردن برداشت بانک‌ها و بدهی دولت به بانک مرکزی است.

البته گام ابتدایی این اقدام‌ها در هفته گذشته برداشته شد. بانک مرکزی ۱۰ تیرماه با اعلام افزایش ۷.۳ درصدی نقدینگی در چهار ماه ابتدایی امسال که

راهکارهای ایست مقابل دلار

گفت: منبع بعدی، ارز حاصل از صادرات غیر نفتی یا خدمات مهندسی است که صادرکنندگان باید این ارز را به چرخه مبادلات ارزی کشور وارد کنند. منابع ارزی دولت عمدتا درآمد حاصل از صادرات فرآورده‌های نفتی، گازی و یا خطوط ارزی اعتباری بانک مرکزی و سایر بانک‌هاست. دولت از طریق بانک مرکزی و طبق ضوابط و مقررات خاصی ارز خود را برای خرید کالاهای اساسی و مورد نیاز مردم اختصاص می‌دهد و به عبارتی به اینگونه مصرف‌کنندگان واقعی، ارز تخصیص می‌دهد و با نرخ پایین‌تر از نرخ بازار آزاد به آنان می‌فروشد تا با استفاده از ارز تخصیصی کالاهای مورد نیاز مردم را از خارج وارد کنند.

به گفته نظافتیان، اکنون بسیاری از عوامل تاثیرگذار بر نرخ ارز در اختیار بانک مرکزی نیست. متأسفانه تحریم ظالمانه دولت آمریکا موجب کاهش درآمد ارزی کشور شده است و حتی بازگشت منابع ارزی حاصل از صادرات غیر نفتی به کشور هم با صدها مشکل بانکی مواجه شده است. در نتیجه دولت و بانک مرکزی ناچارند منابع ارزی کشور را به کالاهای و مواد غذایی و دارویی مورد نیاز کشور و عامه مردم اختصاص دهند. بنابراین، نمی‌توان منابع ارزی دولت و بانک مرکزی را وارد بازار آزاد ارز کرد و به اصطلاح ارزیاشی کرد تا عرضه ارز با تقاضای ارز در بازار آزاد متعادل شود.

چند پیشنهاد برای کاهش جاذبه اقتصادی بازار ارز

این مقام مسئول با تأکید بر اینکه باید با اعمال سیاست‌های مناسب اقتصادی جاذبه اقتصادی ارز را کاهش داد تا مردم به سوی این بازار بی‌ثبات و پرریسک هجوم نیاورند، خاطر نشان کرد: برای ایجاد ثبات در بازار ارز، اقدامات متنوعی قابل توصیه است که جایگزین کردن جاذبه اقتصادی سایر بخش‌های اقتصادی به عنوان جایگزین جاذبه سرمایه‌ای ارز به گونه‌ای که

سال بیست و چهارم/ شماره ۵۵۱۲

این نهاد پولی دلیل آن را حمایت‌های انجام شده از خانوارهای آسیب‌دیده از کرونا اعلام کرده، نوشته است: بانک مرکزی حسب وظایف قانونی و تخصصی خود روند تحول‌های متغیرهای پولی و اعتباری را مستمر رصد و نظارت می‌کند و با بهره‌گیری از ظرفیت‌های جدید ایجاد شده در حوزه سیاست‌های پولی و عملیات بازار باز، نسبت به هدایت متغیرهای پولی و نرخ سود در مسیر مورد نظر در چارچوب هدف تورمی خود اقدام می‌کند.

در این زمینه می‌توان به زمینه‌سازی مناسب بانک مرکزی برای عرضه و فروش اوراق بدهی دولتی از طریق کارگزاری این بانک و نیز اقدام اخیر بانک مرکزی درخصوص اعلام نرخ سپرده‌پذیری از بانک‌ها در سطح ۱۰ درصد و در ادامه افزایش آن به سطح ۱۲ درصد اشاره کرد.

افزایش نرخ سود اوراق بدهی

در هفته اخیر سود اوراق در یک روند افزایشی در بازار بدهی قرار گرفت. در آخرین حراج در بازار بین بانکی که ۱۷ تیرماه برگزار شد، سود اوراق با سررسید ۴ ساله با ۰.۷ درصد رشد، به ۱۸.۲ درصد رسید. یازدهی اوراق ۲ ساله نیز با رشد نیم درصدی همراه شد.

پیش از آن نیز بانک مرکزی در حراج اوراق بدهی دولتی، چهارشنبه چهارم تیرماه امسال با فروش سه هزار و ۴۰۰ میلیارد تومان اوراق «اراد۳۴» با نرخ بازده تا سررسید ۱۶.۵ درصد و ۲۶ هزار میلیارد تومان اوراق «اراد۳۴» با نرخ بازده تا سررسید ۱۷.۵ درصد موافقت کرد. بنابراین در این ۲ هفته، ۲ بار نرخ فروش اوراق در بازار بدهی افزایش داده شد، تا از این طریق بانک مرکزی سیاست انقباضی خود را با سرعت بیشتری به اجرا درآورد.

در اقدامی دیگر در ۱۸ تیرماه، بانک مرکزی با مجوز افزایش حجم اوراق گواهی سپرده با نرخ ۱۸ درصد، موافقت و اعلام کرد: با افزایش انتشار گواهی سپرده عام ۱۸ درصدی توسط بانک‌ها موافق بوده و سقف انتشار «گواهی سپرده عام بانک‌ها» در سال جاری تا ۳۱ شهریورماه امسال، حداکثر به میزان ۲۰ درصد سپرده‌های بلندمدت آنها در پایان اسفندماه ۱۳۹۸ خواهد بود.

به گفته کارشناسان این اقدام بانک مرکزی به‌منزله ارائه سیگنالی برای افزایش نرخ سپرده بانکی بوده است.

افزایش نرخ بهره سپرده‌های بانکی نزد بانک مرکزی

بانک مرکزی با هدف کنترل انتظارات تورمی، در جلسه ۱۲ تیرماه خود، نرخ سود سپرده‌گذاری بانک‌ها و مؤسسه‌های اعتباری غیربانکی نزد بانک مرکزی را با یک واحد درصد افزایش به ۱۳ درصد رساند. این بانک با اعلام اینکه نرخ تورم از تورم هدف اعلام شده (۲۲ درصد) فاصله دارد، افزود: بر این اساس، هیأت عامل بانک مرکزی در راستای اجرای قانون پولی و بانکی کشور برای حفظ ارزش پول ملی در جلسه پنج‌شنبه ۱۲ تیرماه، ترتیبات جدید اجرای سیاست پولی را تصویب کرد.

بر این اساس، هیأت عامل بانک مرکزی براساس مواد (۶) و (۱۱) دستورالعمل «عملیات بازار باز و اعطای اعتبار در قبال اخذ وثیقه توسط بانک مرکزی»، نرخ سود سپرده‌گذاری بانک‌ها و مؤسسه‌های اعتباری غیربانکی نزد بانک مرکزی را با یک واحد درصد افزایش، ۱۳ درصد تعیین کرد.

این تصمیم با هدف کاهش دامنه دلالت نرخ سود و هدایت نرخ تورم به سمت نرخ تورم هدف اتخاذ شد. نرخ سود اعتبارگیری بانک‌ها از بانک مرکزی ۲۲ درصد است. پیش از این موضوع هیأت عامل بانک مرکزی در روز چهارشنبه چهارم تیرماه، کف دلالت نرخ سود را از ۱۰ به ۱۲ درصد افزایش داده بود.

ورود به بازار ارز در مقایسه با سایر بخش‌ها جاذبه اقتصادی چندانی نداشته و ریسک آن منطقی نباشد. یکی از این سیاست‌های مناسب، رونق بازار بورس است که آن باید مشروط به این باشد که رونق بورس حاصل افزایش کمیّت و کیفیت شرکت‌های بورسی است و نه حاصل بازار غیرواقعی و کاذب بورس بازار. وی در بخش دیگری از صحبت‌های خود افزود: یکی دیگر از عواملی که می‌تواند جاذبه اقتصادی ارز را کاهش دهد، افزایش حساب شده نرخ سود علی‌الحساب سپرده‌های بانکی است. زیرا ریسک سرمایه‌گذاری در بانک‌های معتبر از طریق سپرده گذاری بسیار کمتر از ریسک بازار متلاطم ارزی است. نظافتیان ادامه داد: افزایش نرخ سپرده‌های بانکی تعهدات مالی بانک‌ها را در برابر سپرده‌گذاران افزایش می‌دهد و منجر به افزایش نرخ منابع تسهیلات بانکی نیز می‌شود. مجوز انتشار گواهی سپرده عام به بانک‌ها نیز می‌تواند عطش خرید ارز را در بازار تا حدودی کاهش دهد.

تشدید نظارت بر ارزهای دولتی

به گفته وی، تشدید نظارت بانک مرکزی، بانک‌های عامل و نیز مراجع نظارتی بر مصرف و هزینه واقعی ارزهای دولتی اختصاص یافته به واردکنندگان و برخورد شدید با قاچاقی با متخلفین ارزی هم می‌تواند در کاهش جاذبه بازار ارز تاثیرگذار باشد.

دبیر کمیسیون حقوقی بانک‌ها و موسسات اعتباری در پایان سخنانش اضافه کرد که ممنوعیت اکید وزارتخانه‌ها، موسسات و شرکت‌های دولتی برای ورود مستقیم یا غیر مستقیم به بازار آزاد ارز و خرید و فروش آن و در آخر افزایش مشوق‌های صادراتی برای تولیدکنندگانی که ارز حاصل از صادرات کالا یا خدمات را به کشور باز می‌گردانند، از عوامل تاثیرگذار در رفع نوسانات بازار ارز است.

تعیین قیمت‌های دل‌خواه در بازار مسکن

و مرج قیمتی در سایت‌های فروش مسکن را از عوامل اصلی التهابات بازار ملک می‌دانند. مصطفی قلی خسروی می‌گوید که ممنوعیت نرخ گذاری در سایت ها بازار را در میان مدت به آرامش می‌رساند.

اما از زمان آغاز این محدودیت، مدیران سایتها که به نظر می‌رسد با کاهش عرضه کنندگان و متقاضیان مسکن روبرو شده‌اند از این دستور قضایی دلخورند. گذشته از اینکه بعضاً تلاش می‌کنند با تکنیک های مختلف مثل امکان مشاهده قیمت در آگهی های نشان دار یا استفاده از تلگرام و دیگر اپلیکیشن ها برای تعیین قیمت استفاده کنند، محدودیت نرخ گذاری را برای متعاملین دردرسراسر می‌دانند.

تا جایی که یکی از اپلیکیشن ها ذیل تمامی آگهی‌های خود نوشته: «این موضوع باعث افزایش هزینه‌های کاربران در جستجو، برقراری تماس های بیهوده و طولانی تر شدن زمان مذاکرات شده که بر خلاف اهداف ما در تسریع و ساده سازی معاملات شما و ایجاد شفافیت در بازار است.»

پایین آگهی‌های یکی دیگر از سایتها نوشته شده است: «با توجه به دستور مقام قضایی، امکان نمایش قیمت ها وجود ندارد. با پوزش نسبت به مشکلاتی که این اقدام برای شما به وجود آورده، تا پایان این محدودیت ناخواسته، برای اطلاع از قیمت با فروشنده تماس بگیرید.»

یک نماینده: سایت ها مجددا نرخ‌گذاری را آغاز کرده‌اند

در این زمینه یک عضو کمیسیون برنامه و بودجه مدعی شد که نرخ گذاری مسکن و خودرو در سایت ها مجددا آغاز شده است. رحیم زارع اظهار کرد: سودجویان با سوء استفاده از وضعیت افزایش نرخ ارز و طلا در کشور بار دیگر